

ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ
ΛΑΜΠΡΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1935



ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΟΙΠΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΑΜΠΡΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΟΥΚΑ ΤΟΥ ΝΕΟΚΑΙΣΑΡΕΙΤΟΥ

Ὁ Ἰωάννης Δούκας ὁ Νεοκαισαρείτης εἶναι ἤδη ὡς βιβλιογράφος γνωστός. Ἐπτὰ χρονολογημένα καὶ τέσσαρα ἀχρονολόγητα περιλαμβάνει ὁ κατάλογος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων χειρογράφων ἐν Vogel-Gardthausen, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος δύναται ἤδη σημαντικῶς ν' αὐξηθῇ: μεταξὺ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου παρὰ τὰς Σέρρας, τῶν ἀποκειμένων ἤδη ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ, ὑπάρχουσι πλεῖστα τοῦ Νεοκαισαρείτου, ἄγνωστα προηγουμένως κατὰ τὸ πολὺ λόγῳ ἀτελοῦς καταλογογραφήσεως. Τὰ περισσότερα φέρουσι βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα καὶ εἶναι χρονολογημένα· ἀλλ' ἡ γραφή τοῦ Νεοκαισαρείτου εἶναι τόσον χαρακτηριστικὴ ὥστε ὡς ἀσφαλῶς διὰ τῆς χειρὸς του γραφέντα νὰ δύνανται νὰ καθορισθῶσι καὶ ἄλλα στερούμενα βιβλιογραφικοῦ σημειώματος. Ἡ παραγωγικότης αὕτη ἀφ' ἑνὸς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ποιά τις ἀσάφεια ἐν Vogel-Gardthausen, προερχομένη κυρίως ἐκ συγχύσεως πρὸς ἕτερον βιβλιογράφον, δὲν καθιστῶσιν ἄσκοπον τὴν διασάφησιν τῶν κατ' αὐτόν.

Τὰ ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου γραφέντα χειρόγραφα ὁμοιάζουσι πλὴν τῆς γραφῆς καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα σημεῖα (κοσμήματα, κατὰταξις τῆς ὕλης κτλ.), περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Καὶ τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα εἶναι ἐν πολλοῖς τὸ αὐτό. Ὁ βιβλιογράφος ἀπεκρυστάλλωσεν ἓνα τύπον ὑπογραφῆς, εἶδος «κατατεθέντος σήματος» τοῦ βιβλιογραφικοῦ τοῦ ἐργαστηρίου, ἀποτελούμενον ἀπὸ τ' ἀκόλουθα δύο ἱαμβικὰ δίστιχα, τὰ ὁποῖα σχεδὸν κατὰ κανόνα γράφει εἰς τὸ τέλος τῶν χειρογράφων του, συνήθως ἀμφότερα, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ μόνον τὸ ἓν:

(α) Τῷ τερματοουργῷ τῶν καλῶν Θεῷ χάρις,
ὕμνος, αἶνος ἄπαυστος πρέπει καὶ δόξα.

(β) Χεὶρ ἁμαρτωλοῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα
καὶ κακογράφου τοῦ Νεοκαισαρείτου.

Ἐκ τῶν χρφ. τῶν Σερρῶν τ' ἀκόλουθα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου:

1. Ἑθν. Βιβλ. Suppl. 519· ἔτους 1350. Μηναιὸν Φεβρουαρίου· περγ. φφ. 178.—φ. 176: (α) (β). *Ἐῶχεσθε π(ατέ)ρες μοι τῷ παναθλίῳ, | καὶ μὴ μέμνησθε τῶν πολλῶν μου σφαλμάτ(ων).* Ἔτους, ῥωνή', ἰνδ. γ'.

2. Suppl. 496· ἔτ. 1353. Μηναιὸν Μαρτίου· περγ. φφ. 304.—φ. 304^v: (α) (β). *Νεῖλον ἱερομονάχου καὶ καθηγουμ(ένου) τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Προδρόμου. Ἐτελειώθη ὁ παρ(ὸν) μάρτ(ιος) μὴν ἐν ἔτει ῥωξβ' ἰνδ. ζ', κατὰ μῆνα νοέμβριον.* [Vog.-Gardt. ἐσφαλμ. 1354].

3. Suppl. 606· ἔτ. 1359. Τέσσαρα Εὐαγγέλια· χαρτ. φφ. 299.—φ. 288: Τὸ παρὸν ἄγ(ιον) Εὐαγγέλιον ἐγρά(φ)η διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου παντοίας τοῦ εὐλα·

βεστάτου ἱερέως κυροῦ Γεωργίου τοῦ Βερροιώτου, κατὰ τὴν ἐνάτην τοῦ μαρτίου μην(ός), ἡμέρα σαββάτω, ὥρα τῆς ἡμέρας δευτέρα. Συνέδραμε δὲ καὶ ἡ τοῦ θαύματος τῶν κολύβων μνήμη(η), τοῦ ἁγ(ίου) (μεγαλομάρτυρος) καὶ θαυματουργ(οῦ) Θεοδώρου τοῦ Τήρωνος· ἐπεὶ συνέβη γενέσθαι τὸ Πάσχα ἡμῶν τῇ κα' τοῦ ἀπριλλίου μην(ός), τῇ δὲ ιε' τοῦ αὐτοῦ τὸ νομικόν, ἡμέρα β', οὕτω συνέδραμε καὶ τὸ τούτου θαῦμα γενέσθαι ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ μαρτίου ἡμέρ(α) θ', ἡγουν τῶν ἁγί(ων) (μαρτύρων) τεσσαράκοντα, ὧν ταῖς πρεσβείαις τύχοιμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ῥυσθέντες τῆς πικρᾶς καὶ αἰωνίου κολάσεως. — Ἐτρέχομεν δὲ ἔτος ,ζωξζ' ἰνδ. ιβ', ἡλίου κύκλον ζ', σελήνης κύκλον η'. — Ὁ δὲ γραφεὺς πέφυκε ταύτης τῆς βίβλου | Νεοκαισαρείτης Λούκας Ἰωάννης. — φ. 299^v: (α) (β). [Vog.-Gardt].

4. Suppl. 608· ἔτ. 1360. Μηναιὸν Ἀπριλίου· περγ. φφ. 177.—φ. 175^v: (α) (β). Τὰ βιβλία, ἅπαντα τὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου ὄνομα γράφεται, ἐγράφησαν δι' ἐξόδου πατρί(ας) τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερομονάχου κυροῦ Νείλου καὶ ἀνετέθησαν τῇ μονῇ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τῇ διακειμένη τῷ Μενικέας (sic) ὄρει. — Ἐτελειώθη ἐν ἔτει ,ζωξη', ἰνδ. ιγ', μηνὶ ἀπριλλίῳ ιη', ἡμέρ(α) σαββάτω, ὥρα ζ'. [Vog.-Gardt. Νεῖλος].

Ἀχρονολόγητα:

5. Suppl. 414. Μηναιὸν Σεπτεμβρίου· περγ. φφ. 231.—φ. 228^v: (α) (β).

6. Suppl. 514. Μηναιὸν Ὀκτωβρίου· περγ. φφ. 234.—φ. 230^v: (β).

7. Suppl. 522. Κῶδιξ τοῦ 11^{ου}-12^{ου} αἰῶνος· περγ. Τὰ τελευταῖα φφ. 284-298, ὡς καὶ τὸ κάτω μέρος τῶν φφ. 275-283 συμπληρωμένα τὸν 14^{ον} αἰ. διὰ χειρὸς τοῦ Νεοκαισαρείτου. — φ. 240: Τοῦ Νεοκαισαρείτου ἐστὶ τὸ διόρθωμ(α).

Διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς εἶναι γραμμένα καὶ ἄλλα χειρόγραφα μὴ ἀναφέροντα ὡς βιβλιογράφον τὸν Νεοκαισαρείτην, ἀλλὰ τὸν ἱερομόναχον Νεῖλον, ὅστις μνημονεύεται καὶ ἐν ἀρ. 2. 4.

8. Suppl. 515· ἔτ. 1334. Μηναιὸν Μαΐου· περγ. φφ. 226.—φ. 224^v: Τῷ συντελεστῇ τῶν καλῶν Θ(ε)ῶ χάρις(ς). — Τέλος τοῦ μαΐου μηνός. — Εὐχεσθέ μοι, π(ατέ)ρες ἅγιοι, τῷ ἀθλίῳ καὶ πολυαμαρτήτῳ Νείλῳ καὶ παρ' ἀξίαν ἱερομονάχῳ διὰ τὰ πολλὰ μου σφάλματα. Εὐχεσθαί μοι, παρακαλῶ, ὅπως καὶ τῶν ἀνομιῶν μου κομίσομαι λύ(σιν)· ὁ Θ(ε)ὸς ἡμῶν σώσει πάντας ἡμᾶς, ἀμήν. — Ἐτους ,ζωμβ', ἰνδ. β'. [Vog.-Gardt. Νεῖλος].

9. Suppl. 498· ἔτ. 1340. Μηναιὸν Ἰουνίου· περγ. φφ. 221.—φ. 219^v: Εὐχεσθέ μοι, π(ατέ)ρες ἅγιοι, διὰ τ(ὸν) Κ(ύριον)· ὅτι σφαλτογράφ(ος) εἰμὶ καὶ ἀνώφελος. Νεῖλος ἁμαρτωλὸς καὶ παρ' ἀξίαν ἱερομόναχος· ἐγράφει ἐν ἔτει ,ζωμη', ἰνδ. η'. [VG Νεῖλος].

10. Suppl. 530· ἔτ. 1348· Τριώδιον· περγ. φφ. 247.—φ. 238^v: Εὐχεσθέ μοι, π(ατέ)ρες ἅγιοι, τῷ ἀθλίῳ καὶ ἁμαρτωλῷ Νείλῳ[ν] καὶ παρ' ἀξίαν ἱερομονάχῳ καὶ σφαλτογράφῳ. Ἐν ἔτει ,ζωνς', ἰνδ. α'. — φ. 247^v: Τῷ συντελεστῇ τῶν καλῶν Θ(ε)ῶ χάρις. Δόξα σοι, ἁγία Τριάς, τῷ π(ατ)ρί καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πν(εύματι), δόξα σοι. Εὐχεσθέ μοι π(ατέ)ρες ἅγιοι τῷ ἁμαρτωλῷ Νείλῳ καὶ παρ' ἀξίαν ἱερομονάχῳ, εἰ καὶ χωρικός καὶ σφαλτογράφος εἰμὶ· ἐν ἔτει ,ζωνς'. αὐτ.: Χερσὶ τοῦ Νείλου ἐγράφη τὸ βιβλίον, τὰ κεφάλαια δ' ἐτέθησαν ἐν τούτῳ | διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Νεοκαισαρείτου. | Ὁ Χ(ριστ)ὸς

τὸ οἶκον κατ' ἑξῆς· ἀπεκρίθη
 σαφῶς οἱ ἰουδαῖοι, καὶ εἰπομέντων
 τίς ἡμεῖς ὁ κρύβεις ἡμεῖς, ὅτι ταῦτα
 ποιεῖς· ἀπεκρίθη ἰσχυρῶς καὶ εἰπὼν αὐτοῖς·
 λίσσασθε τὸν μαρτυρῆσαι καὶ ἐν τρισὶν
 ἡμέραις ἔσθω αὐτόν· εἰπομένων οἱ
 ἰουδαῖοι· τεταράκοντα καὶ ὀκτώ ἔτη
 ὁ κοδομήνης αὐτοῦτος· καὶ οὐ ἐν τρι-
 σὶν ἡμέραις ἐστρέψαι αὐτόν; ἐκείνος δὲ
 ἔλεγε, πρὶν τοῦ μαρτυρῆσαι τοῦ σώματος αὐ-
 τοῦ· ὅτε οὐκ ἔσθω ἐκ κρεκρῶν, ὅ-
 μνησθαι σαροῖμα θηταῖ αὐτοῦ, ὅτι τοῦ-
 το ἔλθω αὐτοῖς· καὶ ἐπίστασθαι τῇ
 γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἰπὼν ἰσχυρῶς·
 ὡς δὲ ἡμεῖς ταῖς ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πα-
 ραδρῇ τῇ ἑσπέρῃ, πολλοὶ ἐπίστασθαι
 εἰς τὸ ὄμμα αὐτοῦ· θεωροῦντες αὐ-
 τοῦ τὰ σημεῖα, αἱ ἐποιοῖ· αὐτὸς δὲ ὁ
 ἰσχυρῶς ἐπίστασθαι αὐτοῖς αὐτοῖς, διὰ
 τὸ αὐτὸν ἡμᾶς κεινὰ πάντα· καὶ ὅτι
 οὐ χρειαζόμεθα, ἵνα τις μαρτυρήσῃ

σ(ωτ)ήρ, υἱὲ Θεοῦ καὶ Λόγε, | Σῆς βασιλείας μὴ στερήσης τοὺς δύο. [VG, καὶ VG Νεῖλος].

Ἐκ τῶν χφφ. τῶν Σερρών ἐπίσης ἀσφαλῶς δύνανται ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Νεοκαισαρείτην, ἃν καὶ δὲν φέρουσι βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, τὰ ἐπόμενα:

11. Suppl. 518. ἁ. ἔ. Παρακλητική, ἡχ. α'—δ'· περγ. φφ. 230.—φ. 230^v: Ὡ συντελεσθῇ τῶν καλῶν Θεῶ χάρις. — Κατωτέρω μονοκονδυλιὰ (ἴσως δι' ἑτέρας χειρός): Τοῦ τιμιωτάτου ἐν ἱερομονάχ(οις) Νείλου καὶ καθ[ηγούμενου] ἡμῶν σεβασμίας θείας καὶ ἱερᾶς μονῆς [τοῦ] Προδρομοῦ καὶ Βαπτιστοῦ [Ἰωάννου].

12. Suppl. 488. ἁ. ἔ. Παρακλητική· ἡχ. πλ. α'—δ' (συνέχεια ἀρ. 11)· περγ. φφ. 226.

13. Suppl. 571. ἁ. ἔ. Θεοτοκάριον· χαρτ. φφ. 300.

14. Suppl. 617. ἁ. ἔ. Μηναιὸν Αὐγούστου· χαρτ. φφ. 308.

15. Suppl. 635. ἔτ. 1330. Ἰω. Χρυσοστόμου, Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Γένεσιν· χαρτ. φφ. 243.—φ. 243^v: Ἐτελειώθη ἐν ἔτει, σωλῆ. Μηνὶ μαῖω β', ἡμέρα δευτέρα, ἰνδ. τρισκαιδεκάτης.

[15^a. Suppl. 643/III. Περιγαμηνὸν σπάραγμα ἐκ φφ. 6. Στιχηρά, ὕμνοι κτλ.—Ἐχει ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸν ἀρ. 10].

Ἄλλα χφφ. τοῦ Νεοκαισαρείτου, πλὴν τῶν Σερρών, γνωρίζω τ' ἀκόλουθα:

16. Ἑθν. Βιβλ. Suppl. 5. ἔτ. 1366. Μηναιὸν Ὀκτωβρίου· χαρτ. φφ. 241.—φ. 241^v: (α) (β). Ἐγράφη ἐν ἔτει, σωοε', ἰνδ. ε', μηνὶ ὀκτο[βρίω]. [Ἐκ Θεσσαλονίκης=Serruys 5^a. VG].

17. Paris. grec. 445. ἁ. ἔ. Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης· περγ. φφ. 126.—φ. 125^v: Ἡ βίβλος αὕτη τοῦ Ἀρεοπαγίτου | εἴληφε τέλος, ἀτελὴς γὰρ ὑπῆρχε, | δι' ἐμῆς χειρὸς Ἰωάννου τοῦ Δούκα | καὶ κακογράφου τοῦ Νεοκαισαρείτου. [Omont 1,48. VG Τοῦ χφ. μόνον ἐν μέρος ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου]¹.

18. Ἀθων. 92 (Ἀγίας Ἀννης 11)· ἔτ. 1356. Ἰσαὰκ Σῦρος· χαρτ. Ἐν τέλει: (β). Ἐν ἔτει, σωξδ', ἰνδ. θ', ἡλίου κύκλος δ', σελήνης κύκλος ε' [Λάμπρος 1, 13. VG].

19. Ἀθων. Λαύρας 143 (B 23)· ἔτ. 1351. Ψαλτήριον· περγ. φφ. 219.—Ἐν τέλει: Πόνημα χειρὸς καὶ ἔξοδος παντοῖα | Νεοκαισαρείτου Δούκα Ἰωάννου. Ἐν ἔτει, σωρθ', ἰνδ. δ', μηνὶ αὐγούστῳ κβ', ἡμέρα β' ὥρα η'. VG ἐκ πληροφοριῶν μοναχοῦ (πρβ. σελ. IX). Ἐν καταλόγῳ Σωφρ. Εὐστρατιάδου ἀναφέρεται μόνον: αἰῶν. ιδ' (1351). Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν D^r Maurice Dercsényi ἐξετάσαντα κατὰ παράκλησίν μου τὸν κώδικα καὶ ἀντιγράψαντα τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα.

Διὰ τῶν χειρογράφων τούτων παρουσιάζεται ὁ βιβλιογράφος μας ὡς ἀκμάζων ἐπὶ τριακονταετίαν καὶ πλέον (ἀρ. 8 1334—ἀρ. 16 1366). Ἡ γραφή του καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ὑπέστη σημαντικὰς μεταβολάς, διατηρεῖται δὲ πάντοτε κομψή, ὀρθία, ἀνειμένη, μαρτυροῦσα χεῖρα ἐμπείρου βιβλιογράφου (Εἰκ. 1). Ἐνιαχοῦ ἐν τούτοις ἡ γραφή ἔχει διαφορετικὸν χαρακτήρα: γίνεται πλαγία, περισσότερον ἐπι-

¹ Τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ βιβλιογραφικοῦ σημειώματος ὡς καὶ πάσας τὰς κατωτέρω πληροφορίας τὰς σχετικὰς μὲ τὰ παρισυνὰ χφφ. ὀφείλω εἰς τὴν φιλόφρονα προθυμίαν τοῦ φίλου κ. Δ. Α. Ζακυθηνοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ θερμῶς εὐχαριστῶ.

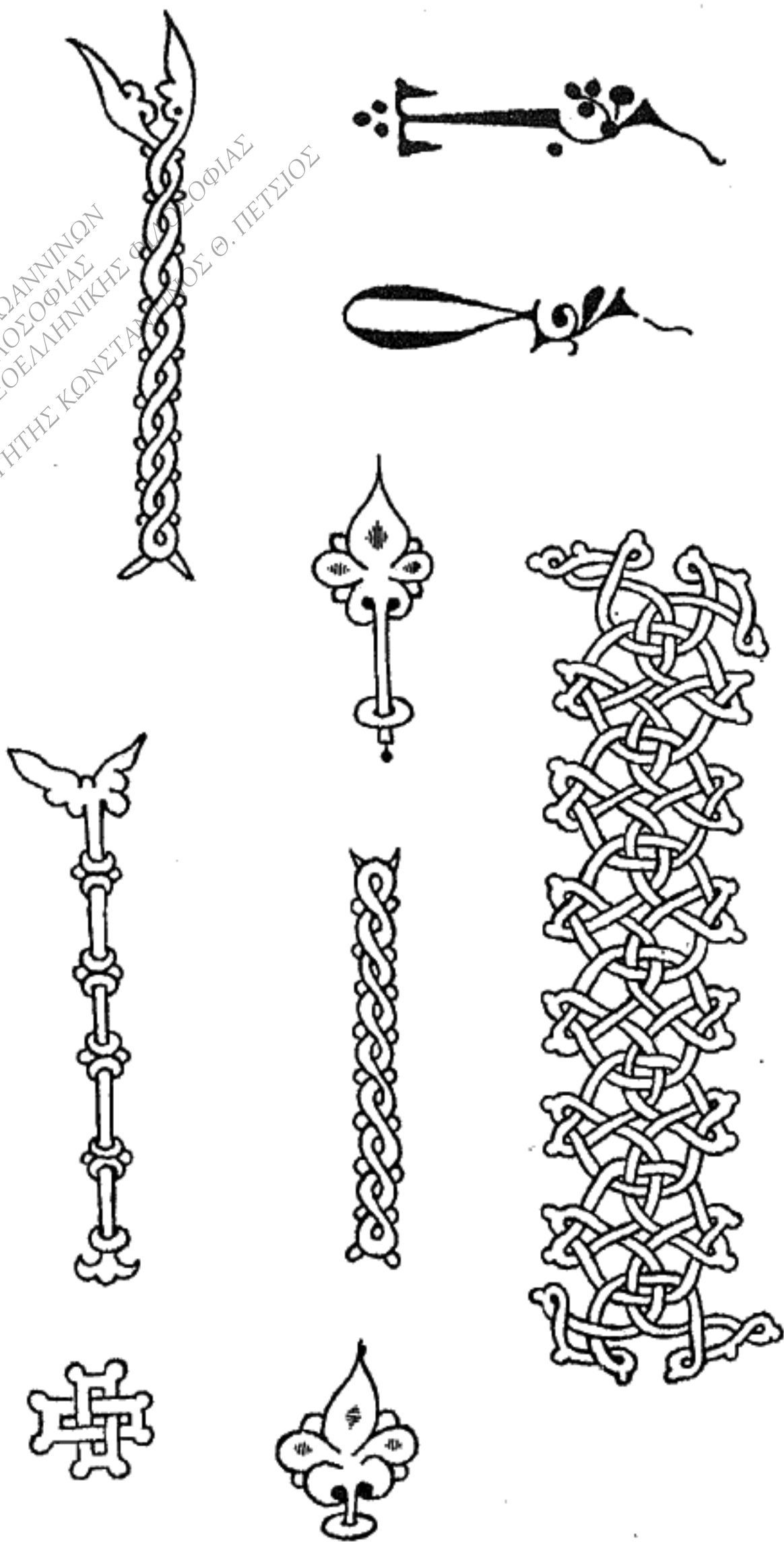
σεσυρμένη, μάλλον συμπεπυκνωμένη, καὶ προξενεῖ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐγράφη προχειρότερον ἢ ἀμελέστερον. Ὁ δεύτερος αὐτὸς τρόπος τῆς γραφῆς (ὅστις ὁμοιάζει περισσότερο πρὸς τὸν ἀβίαστον τρόπον γραφῆς τοῦ 14^{ου} αἰῶνος) παρουσιάζεται μεμονωμένως εἰς φύλλα τινὰ χειρογράφων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον κώδικα (ἀρ. 15). (Εἰκ. 2).

Πλὴν τῆς ὁμοιότητος τῆς γραφῆς, τὰ χφφ. τοῦ Νεοκαισαρείτου παρουσιάζουν μεταξύ των πλεῖστα ἄλλα κοινὰ χαρακτηριστικά, πρωτίστως εἰς τὰ κοσμήματα καὶ τὰ ἀρχικά γράμματα (Εἰκ. 3). Ἀπαράλλακτα κοσμήματα ἐπαναλαμβάνονται εἰς πολλὰ χφφ., ὅλα δὲ εἶναι τοῦ ἰδίου τύπου, τοῦ κοσμηματογράφου (ὁ ὅποιος βεβαίως δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν βιβλιογράφον) τρέφοντος ἰδιαιτέραν προτίμησιν διὰ τὰ κοσμήματα τὰποτελούμενα ἀπὸ συμπλεκόμενας εὐθείας καὶ καμπύλας (Flechtband). Τὰ ἐν τῷ κειμένῳ κοσμήματα εἶναι μικρά, πολλάκις περιοριζόμενα εἰς τὴν γωνίαν μόνον τοῦ γραμμένου μέρους τοῦ κώδικος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ χφ., ἢ ἐν ἀρχῇ σπουδαιοτέρων κεφαλαίων τοποθετεῖται σχεδὸν κατὰ κανόνα κόσμημα μεγαλύτερον τετράπλευρον. Τὰ κοσμήματα εἶναι σχεδιασμένα ἢ διὰ τῆς κιρρᾶς μελάνης τοῦ κειμένου, ὅποτε συχνὰ πληροῦνται μὲ μελάνην ἐρυθράν, ἢ εἶναι ἔξ ὁλοκλήρου ἀποτελεσμένα δι' ἐρυθρᾶς μελάνης. Ἀνωθεν τοῦ κοσμήματος τῆς ἀρχῆς ὁ βιβλιογράφος γράφει συχνότατα ἱαμβικοὺς στίχους, ὡς: Ὁ δοὺς τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος δίδου, σῶτερ (ἀρ. 5) ἢ Πάτερ προηγοῦ, καὶ συνεργάσου, Δόγε, | τὸ Πνεῦμα δ' αὖ μοι συμπέρανε τὴν βίβλον (ἀρ. 9).

Εἰς τὰ μηναιᾶ εἶναι λίαν καταφανὴς ἡ ὁμοιότης εἰς τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης καὶ εἰς τὸ σχῆμα. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Νεοκαισαρείτης ἔγραψε κατὰ παραγγελίαν ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν μηναιῶν· τοῦτο ἄλλωστε δηλοῖ ὁ βιβλιογράφος ρητῶς ἐν ἀρ. 4 (βλ. ἀνωτ.), ἐνθα ὡς χορηγὸς ἀναφέρεται ὁ ἱερομόναχος Νεῖλος, ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου παρὰ τὰς Σέρρας, ὡς ἀλλαχοῦ δηλοῦται (ἀρ. 2.11). Ἀλλ' ἐνῶ ἐν ἀρ. 4 ὡς χορηγὸς ἐμφανίζεται ὁ Νεῖλος, εἰς ἕτερα χφφ. (μάλιστα τὰ χρονικῶς προηγούμενα) παρουσιάζεται οὗτος ὡς ὁ ἴδιος ὁ βιβλιογράφος, ἄλλοῦ μὲν ὑποδηλῶν τὸ πρᾶγμα (9. 10: σφαλτογράφος), ἅπαξ δὲ μόνον ρητῶς τοῦτο δηλῶν (10: Χερσὶ τοῦ Νεῖλου ἐγράφη τὸ βιβλίον, | τὰ κεφάλαια δ' ἐτέθησαν ἐν τούτῳ | διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Νεοκαισαρείτου). Ὅτι πράγματι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ βιβλιογράφος, ὁ δὲ Νεοκαισαρείτης μόνον κοσμηματογράφος ἢ ἐρυθρογράφος («τὰ κεφάλαια») εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν, ἀφοῦ εἰς τόσα ἄλλα χφφ. ὑπογράφει μόνος ὁ Νεοκαισαρείτης, γράφει δὲ μάλιστα καὶ δι' ἄλλον χορηγὸν (Γεώργιος Βερροιώτης, ἀρ. 3). Ὅτι ἔξ ὑπερβολικῆς καλογηρικῆς μετριοφροσύνης δὲν ἔθετεν ὁ Νεοκαισαρείτης τὴν ὑπογραφὴν του εἰς τὰ πρῶτα του ἔργα εἶναι ἀπίθανον. Ἐν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι τὰ μνημονεύοντα μόνον τὸν ἱερομόναχον Νεῖλον χφφ. εἶναι γραμμένα διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Νεοκαισαρείτου, καὶ ὅτι ἐπομένως τὰ εἰς τὸν Νεῖλον ἱερομόναχον ἀποδιδόμενα χφφ. ὑπὸ Vogel-Gardthausen (σ. 329) πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ἡμέτερον βιβλιογράφον (ἀνωτέρω κατάλογος 8-10. 4¹). Ἄν ὁ Νεῖλος ἀμαρτωλὸς τάχα καὶ ἱερομόναχος (ἔτ. 1341) τοῦ Ἀθωνικοῦ κώδικος

¹ Ἐσφαλμένως ἐν VG δύο χφφ. εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος 1334· τὸ πρῶτον (ἀρ. 8) ἐγράφη τὸ 1334, τὸ δεύτερον (ἀρ. 9) τὸ 1340.

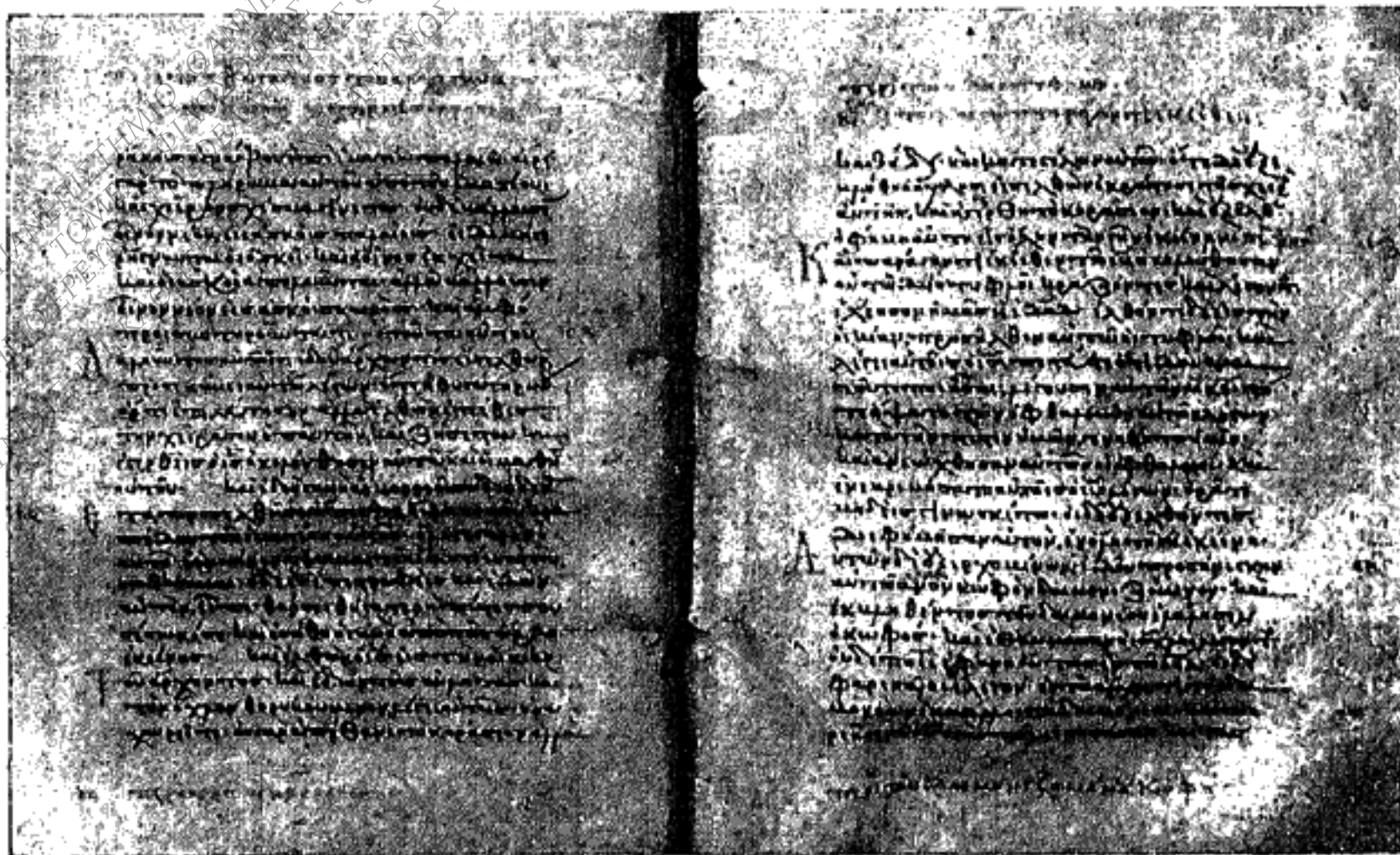
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ



Εἰκ. 3 Δείγματα κοσμημάτων καὶ ἀρχικῶν ἐκ διαφόρων χρόν.

1555 (Καρακάλου 42), ὁ μνημονευόμενος κατωτέρω ὑπὸ VG, εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Νεῖλον τοῦ Νεοκαισαρείτου, καὶ ἂν ἐπομένως τὸ χφ. ἔγγραφή ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου βιβλιογράφου, δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω. Ὁ κῶδιξ Paris. grec. Coisl. 112 (ἔτ. 1329) ἀναφέρων ὁμοίως Νεῖλον (VG σ. 330) δὲν ἔγγραφή ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου.

Ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου βιβλιογράφου πρέπει ν' ἀποχωρισθῇ ὁ Ἰωάννης Δούκας Μαλάκης ἀτόπως ταυτισθεὶς πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Vogel-Gardthausen, ἐνῶ οὐδαμοῦ ὑπάρχει συνδυασμένη ἢ ὑπογραφή τοῦ Νεοκαισαρείτου καὶ τοῦ Μαλάκη. Ὁ



Εἰκὼν 4. Ἑθν. Βιβλ. 58 φ. 27^v-28^r.

Ἰωάννης Δούκας ὁ Μαλάκης ἔγραψε τὸν κώδικα τοῦ Μονάχου graec. 216, ἔτ. 1348, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, χαρτ. φφ. 360 (Hardt 2,421), τὸν Paris. grec. 400, Γρηγόριος Ναζιανζηνός κ. ἄ., χαρτ. φφ. 175 (Omont 1,43) καὶ τὸν κώδικα τῆς ἐν Ρώμῃ Biblioteca Casanatense 1700, Φυσιολόγος, χαρτ. φφ. 69 (Bancalari ἐν Studi ital. di filol. classica 2 (1894) σ. 198 - 199)¹. Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Νεοκαισαρείτην χφφ. ἐν VG πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ καὶ ὁ Paris. grec 2009 (Omont 1,178) γραμμένος ὑπὸ ἄλλου Ἰωάννου Δούκα τὸν 11^{ον} ἢ 12^{ον} αἰῶνα.

¹ Βλ. περὶ τοῦ Μαλάκη καὶ Σ. Π. Λάμπρον ἐν ΝΕ 4,182. — Ἡ γραφή τοῦ Μαλάκη δὲν ὁμοιάζει καθόλου πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ Νεοκαισαρείτου, ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἐκ φωτογραφιῶν καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ monacensis. Μεταξὺ τῶν ὁμοιάζον κατὰ τὴν γραφὴν ὁ parisinus καὶ ὁ casanatensis. Ὀλιγώτερον ὁμοιάζει πρὸς αὐτοὺς ὁ monacensis, ὅστις ἴσως παρουσιάζει μερικὰς ὁμοιότητας πρὸς τὸν ἐπισεσυρμένον δεύτερον τρόπον γραφῆς τοῦ Νεοκαισαρείτου. Ἀλλ' αὐτὸ δεικνύει μόνον πόσον ὀλίγον διαφοροποιημένη εἶναι ἡ γραφή συγχρόνων βιβλιογράφων, ἰδίως τὸν 14^{ον} αἰῶνα· ταυτισμὸς τοῦ Μαλάκη πρὸς τὸν Νεοκαισαρείτην ἀποκλείεται ἀπολύτως.

“Οτι βιβλιογράφος ἀκμάζων ἐπὶ τριακονταετίαν ὄλην δὲν ἔγραψε μόνον τὰ 19 ἀσφαλῶς δυνάμενα ν’ ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν χφφ. εἶναι ἀπολύτως βέβαιον. Πλεῖστα θὰ ἐχάθησαν, πολλὰ δὲ θὰ εὐρίσκονται εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας χωρὶς νὰ ἔχωσιν εἰσέτι ταυτισθῇ. Πλείστον ἐκ τῶν χφφ. τῶν Σερρῶν ἡ γραφή δεικνύει ἐξαιρετικὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν τυπικὴν γραφὴν τοῦ Νεοκαισαρείτου, δὲν εἶναι δυνατὸν ὅμως ἀσφαλῶς ν’ ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτόν. Μόνον περὶ ἑνὸς κώδικος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα γραφέντος ὑπὸ τοῦ Νεοκαισαρείτου ἀξίζει νὰ γίνη ἰδιαίτερος λόγος, κυρίως διότι εἶναι γνωστὸς καὶ ἄλλοθεν ὅχι διὰ τὸ περιεχόμενόν του, ἀλλὰ διὰ τὸν ὀνομαστὸν του κτήτορα. Εἶναι τὸ ἐκ Μετεώρων προερχόμενον Εὐαγγέλιον (ἀρ. 58 Καταλόγου Σακελίωνος), τὸ πολυτελῶς γραμμένον καὶ πλουσίως ἐσταχωμένον, καὶ φέρον ἐπὶ τῆς προσθίας πινακίδος τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ· διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ἐσφαλμένως ὡς ἐγκόλπιον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἀνῆκεν ὅμως πράγματι, ὡς ἀπέδειξεν ὁ Νεροῦτσος, εἰς τὸν ἐν Μετεώροις ἀσκήσαντα Ἰωάννην Δούκαν Οὔρεσιν (Uros) Παλαιολόγον, υἱὸν τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ τοῦ Σέρβου αὐτοκράτορος Στεφάνου Δουσάν Συμεών¹. Ἡ ὁμοιότης τῆς γραφῆς γίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντιληπτὴ (Εἰκ. 4), πλὴν ὅμως τῆς γραφῆς ἔχει ὁ κώδιξ οὗτος μετὰ τῶν τοῦ Νεοκαισαρείτου κοινὸν τὸ εἶδος τῶν κοσμημάτων καὶ τὴν κατάταξιν τῆς ὕλης. Μόνην διαφορὰν ἴσως νὰ παρουσιάξῃ τὸ περισσότερον ἢ ἀλλαχοῦ ἐπιμελημένον τῆς γραφῆς, δικαιολογούμενον ὅμως ἀπολύτως ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς θέσεως τοῦ χορηγοῦ. Ὁ Σέρβος βασιλόπαις περιεβλήθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα κατὰ τὸ 1381. Ἄν παρατείνωμεν τὴν βιβλιογραφικὴν δρᾶσιν τοῦ Νεοκαισαρείτου ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν τελευταῖον χρονολογημένον κώδικά του (1366), εἶναι πιθανὸν ὁ ἴδιος Ἰωάσαφ, ἴσως καὶ ὀλίγον προτοῦ γίνη μοναχός, νὰ παρήγγειλε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς γνωστὸν καὶ ἔμπειρον βιβλιογράφον, οἷος ὁ Νεοκαισαρείτης, διαμένοντα δὲ ἐν Σέρραις, πόλιν κατ’ ἐκείνους τοὺς χρόνους σερβοκρατούμενην. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὁ βιβλιογράφος νὰ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἰωάσαφ, τοῦ φιλικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διακειμένου Συμεών, ἢ παρὰ τῆς ἑλληνίδος μητρὸς του Θωμαΐδος. Περὶ ἐργὸν εἶναι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, πῶς ὁ συνήθως ἀναγράφων τὸ ὄνομά του βιβλιογράφος παρέλειψε τοῦτο εἰς χφφ. τῆς σπουδαιότητος τοῦ προκειμένου.

¹ Νέα Ἡμέρα Τεργέστης 18/25 Ἰουλίου 1891 (ἀρ. 867). Πρβ. Ν. Α. Βένν, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων, Βυζαντίς 1 (1909/10) σ. 191 κἑ. passim.